

P.J. van Koppen (1996) Financieel rechercheren in de opsporing. *Justitiële Verkenningen*, 22 (9), 57-69

Financieel rechercheren in de opsporing

dr. P.J. van Koppen*

Voor produktie heeft men nodig kapitaal, arbeid en grondstoffen (Marx, 1867, Hoofdstuk 6). Dat geldt voor de reguliere economie. De criminele economie lijkt echter in menig opzicht op de legale economie (Van Duyn, Kouwenberg e.a., 1990); ook criminelen hebben kapitaal, arbeid en grondstoffen nodig. Tot voor kort was de bestrijding van de georganiseerde criminaliteit ingericht op het aanpakken van arbeid en grondstoffen: men probeerde zoveel mogelijk de criminelen op te pakken en illegale goederen te onderscheppen. Pas recent is de politie zich gaan richten op het derde produktiemiddel: kapitaal. Zoals vaak gebeurt, namen ook hierin de Verenigde Staten het voortouw (Bologna en Lindquist, 1987; Schaap, 1993). Daar begon men in het begin van de jaren tachtig met financieel rechercheren (Jansen, Van der Molen e.a., 1995).

In dit artikel bespreek ik de rol van financieel rechercheren temidden van overige opsporingsmethoden. Ik beperk mij tot onderzoek van zogenaamde georganiseerde criminaliteit. In de praktijk is de waarde van financieel rechercheren in Nederland nog niet gebleken (Janse, 1996). De centrale vraag is derhalve of dat een tijdelijk verschijnsel is en behoort bij de kinderziekten dat ieder nieuw systeem heeft, of dat het om een structureel probleem gaat. Mijn conclusie zal zijn dat door praktische en principiële problemen het financieel rechercheren beperkt dient te blijven tot de fase rond en na de aanhouding van verdachten.

Het recherchewerk

Financieel rechercheren kan in de opsporingspraktijk een aantal functies vervullen. Financieel recherchewerk kan inzicht geven in de rol van criminele organisaties en op die manier informatie geven over wie nadere aandacht van de politie verdient. Daarnaast kan het volgen van de financiële stromen van criminelen informatie geven over hun doen en laten en zo de weg wijzen naar bewijs van crimineel handelen. Bovendien kan financiële informatie op zichzelf genomen eveneens als bewijs dienen. Financieel rechercheren vormt tot slot de basis voor het ontnemen van criminele vermogens (Nelen en Sabee, 1996).

De verschillende functies brengen verschillende vormen van financieel rechercheren met zich mee. Dat zijn bij voorbeeld criminaliteits-

* De auteur is als onderzoeker verbonden aan het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden.

beeld-analyses, maar ook analyses van concrete dadergroepen (Janse, 1996). Een globale criminaliteitsbeeld-analyse kan informatie geven over de delen van de maatschappij waarin relatief grote risico's van misbruik zijn of aanwijzingen van criminele activiteiten. De financiële recherche kan verder behulpzaam zijn bij het voorbereiden van onderzoek, bij *case-screening* en gedurende het opsporingsonderzoek (Jansen e.a., 1995).

De belangrijkste gereedschappen voor de financieel rechercheur zijn zowel openbare als besloten gegevensbestanden in zowel binnen- als buitenland, want financiële recherche is vrijwel per definitie internationaal (Van Duyne, 1995, p. 190). De financieel rechercheur moet dus nogal wat kunnen, zoals jaarrekeningen analyseren, eigendomsverhoudingen vaststellen, witwastechnieken ontrafelen, en veel van privacywetgeving en vennootschapsrecht weten (Janse, 1996). De kennis en vaardigheden van de financieel rechercheur moeten zodanig groot zijn dat hij in staat is op velerlei gebied geld en goederen te volgen.

Criminelen investeren hun geld enerzijds om hun criminele activiteiten te kunnen ontplooiën, bij voorbeeld met het aanschaffen van een schip voor een drugstransport. Anderzijds moeten criminelen overtollig geld kwijtraken en opnieuw investeren. In beide gevallen moet de crimineel zowel het boekhoudspoor doorbreken als aan het vermogen een ogenschijnlijk wettige oorsprong geven (Udink, 1993). Daarbij vertonen de criminelen een grote mate van creativiteit (Bologna en Lindquist, 1987; Udink, 1993; Van Duyne, 1993). De financieel rechercheur moet dat alles weer ontrafelen en de oorsprong en het doel van het geld trachten te traceren. Naarmate de criminelen creatiever zijn, moet de financieel rechercheur over meer kennis van zaken beschikken.

Soms lijkt het er op dat slechts financiële bollebozen in deze zin de georganiseerde criminelen nog de baas kunnen zijn. Wil financieel onderzoek zinvol zijn, dan moet in eerste instantie enorm geïnvesteerd worden in bijzonder hoog gekwalificeerd personeel bij de politie. Het is de vraag of de politie daarvoor in de toekomst de financiële mogelijkheden zal hebben (Van Gemert, 1996). Dat is een praktisch probleem dat alleen kan worden opgelost als bijzonder grote bedragen worden besteed aan het financieel rechercheren. Dat lost niet alle problemen op, want er zijn meer praktische bezwaren die gelegen zijn in het onderwerp waarmee de financieel rechercheur zich bezighoudt: de georganiseerde criminaliteit.

De georganiseerde criminaliteit

Georganiseerde criminelen onderscheiden zich, zoals gezegd, in veel opzichten niet van reguliere ondernemers (Block en Chambliss, 1981; Van Duyne, 1995; Van Duyne e.a., 1990; Van Traa, 1996). Allen hebben kapitaal, arbeid en grondstoffen nodig. De legale ondernemer heeft het wat gemakkelijker dan de illegale ondernemer. Hij kan bij voorbeeld openlijk adverteren, hoeft zich niet dag en nacht zorgen te maken dat hij

wordt opgepakt en zijn contracten met zakenrelaties en personeel zijn juridische afdwingbaar. Er zijn nog meer verschillen, maar twee daarvan lijken van belang voor het financieel rechercheren: de levensstijl van criminelen en hun wijze van organisatie.

Criminelen leven een ander leven dan niet-criminelen (Walters, 1990). Criminelen onderscheiden zich onder andere doordat zij een gebrek aan *self-control* hebben (Gottfredson en Hirschi, 1990). Ik laat de term onvertaald, omdat daarmee een syndroom pleegt te worden aangeduid dat nogal verstrekkende gevolgen heeft voor de inrichting van hun leven. Criminelen zijn meer gericht op directe behoeftenbevrediging en plannen minder op lange termijn. Zij leven als het ware bij de dag. Daarbij zijn zij ook extremer dan niet-criminelen. Criminelen scoren bij voorbeeld hoog op *sensation-seeking*, hetgeen de mate aangeeft waarin zij geneigd zijn spanning op te zoeken (zie voor een uitgebreide bespreking van het verschil tussen criminelen en niet-criminelen vanuit verschillende gezichtspunten: Gottfredson en Hirschi, 1990; Moffitt, 1993; Walters, 1990).

Het gebrek aan *self-control* heeft bij criminelen tot gevolg dat zij over het algemeen hun geld er in een hoog tempo doorheen jagen. Dat geldt voor bij voorbeeld overvallers (Kroese en Staring, 1993; Van de Bunt en Beijers, 1993), dat lijkt ook te gelden voor georganiseerde criminelen. Vooral beginnende en minder succesvolle criminele ondernemers besteden een relatief groot deel of zelfs alles aan luxe goederen, zoals dure auto's, reizen en horloges (Schaap, 1993). Hun uitgaven zijn zodanig extreem dat zij voor de buitenwereld meer passen bij iemand met een aanzienlijk groter inkomen en vermogen.

Politie mensen worden daardoor nogal eens op het verkeerde been gezet: van iemand die in een Mercedes 500 rijdt, gouden kranen in huis heeft en in het café meer rondjes weggeeft dan hijzelf drinkt, wordt in het algemeen aangenomen dat hij daarnaast over een aanzienlijk vermogen beschikt. Dat hoeft echter niet het geval te zijn: vaak omvat het vermogen van de crimineel niet meer dan hetgeen aan de buitenwereld wordt getoond.

De bestedingen van criminelen zijn vooral gericht op het verwerven van status en het hebben van plezier (Erkens en Vermeulen, 1993). De criminele levensstijl brengt eveneens met zich mee dat het gewonnen criminele inkomen ook zo weer geronnen is. Dit levert een probleem voor het financiële onderzoek, omdat aan de buitenkant van criminelen niet te zien is over hoeveel vermogen zij beschikken. Bij kaalplukken van criminelen kan dan ook vaak niet meer in beslag worden genomen dan de Mercedes 500 en de gouden kranen.

Slechts de zeer succesvolle criminele ondernemer heeft zoveel geld dat behoefte bestaat aan het elders onderbrengen ervan. Of iemand een grote of een minder succesvolle georganiseerde crimineel is, hoeft aan de buitenkant niet te zien te zijn. Een grote crimineel hoeft niet een extremer uitgavenpatroon te hebben. Er is immers een zekere limiet aan

hetgeen ook met een zeer uitbundige levensstijl kan worden uitgegeven. De politie, die in eerste instantie op eigen waarneming dan wel de verhalen van informanten moet afgaan, kan daardoor aanvankelijk geen onderscheid maken tussen de grote succesvolle crimineel en de beginner of minder succesvolle crimineel (Crombag, Van Koppen e.a., 1993). Dat kan tot gevolg hebben dat aanzienlijke energie gestoken wordt in financieel onderzoek naar vermogens die in het geheel niet bestaan. Dit is een tweede praktische probleem bij financieel rechercheren: vooraf kan zelden een schatting worden gegeven van de kans dat er veel of zelfs iets te halen valt.

Het tweede hier te bespreken onderscheid tussen legale bedrijven en criminele organisaties is de wijze van organiseren. Criminele organisaties werden nogal eens voorgesteld alsof daarop een organisatieschema gelegd kan worden: een president-directeur aan de top, daaronder een laag van managers en een laag adjudanten en onderaan mensen die het vuile werk opknappen (Abadinsky, 1987; Albanese, 1982; Peterson, 1983; President's Commission on Organized Crime, 1986).

Recenter onderzoek leidt echter tot een geheel andere conclusie: de georganiseerde criminaliteit is georganiseerd in losse netwerken (Block en Chambliss, 1981; Reuter, 1983; Van Duyne, 1995; Van Duyne e.a., 1990). Soms is er wel een soort leider die een aantal mensen heeft die voor hem werken. Maar de 'ondergeschikten' hebben vaak ook hun eigen criminele onderneming, in veel gevallen weer samen met anderen. Tegelijkertijd kennen de belangrijke mensen in het criminele vakgebied elkaar en drijven met elkaar handel of bakenen juist de markt af. Deze netwerkstructuur heeft tot gevolg dat, bij voorbeeld in de drugshandel, met voldoende tussenstappen iedereen met vrijwel iedereen in verband kan worden gebracht.

De netwerkstructuur van de georganiseerde criminaliteit heeft een aantal gevolgen voor de inrichting van het politiewerk. Ten eerste kan, als men zich geen beperkingen oplegt, elk onderzoek aanzienlijk uitdijen en uiteindelijk een zeer groot aantal verdachten omvatten. Ten tweede is het dus altijd een arbitraire keuze waar, of beter gezegd bij wie, het opsporingsonderzoek beëindigd wordt en derhalve wie niet en wie (voorlopig) niet wel de dans ontspringt.

Ten derde, en dat heeft vergaande consequenties voor het financieel rechercheren, bemoeilijkt de netwerkstructuur het volgen van geldstromen. In veel gevallen kan niet vastgesteld worden onder wiens verantwoordelijkheid bepaalde activiteiten plaatsvonden en dus wie daarvan de financiële vruchten heeft geplukt. Ook al lukt het de financieel rechner de witwasnevel (Van Duyne, 1993) te doorzien, dan nog blijft het probleem dat vaak niet kan worden vastgesteld tot wie het geld herleid zou moeten worden.

Het bestrijden van de georganiseerde criminaliteit

Financiële recherche is onder andere nodig omdat het karakter van de criminaliteit voor een deel gewijzigd is. Enige decennia geleden kwam de politie pas in actie nadat een misdrijf was gepleegd. Op grond van getuigenverklaringen en hetgeen de politie op de plaats van het delict vond, ging men op zoek naar de dader. Dat deed de politie niet alleen. In de meeste gevallen werd de politie door een onschuldige burger op de hoogte gesteld van het feit dat een misdrijf was gepleegd; in de meerderheid van de gevallen leverden de onschuldige burgers eveneens een grote bijdrage aan het vinden van de dader (Ainsworth en Pease, 1987; Barker en Carter, 1990; Black, 1970; Bottomley en Coleman, 1976; Erickson, 1981; Sanders, 1977; Sellin en Wolfgang, 1964; Steer, 1980; Willman en Snortum, 1984).

Tegenwoordig vallen de meeste misdrijven nog steeds in die categorie. De georganiseerde criminaliteit heeft echter een deel van het recherche-werk dramatisch gewijzigd. Ten eerste kunnen gewone burgers bij dit soort zaken de politie zelden van dienst zijn. Veel georganiseerde criminaliteit heeft geen directe slachtoffers en als er slachtoffers zijn maken zij zelf ook min of meer deel uit van het criminele circuit. Het aantal niet-verdachte burgers dat als getuige zou kunnen optreden neemt verder af door de dreiging die verbonden is aan de georganiseerde criminaliteit.

De politie moet georganiseerde criminaliteit derhalve bestrijden met andere en vaak nieuwe middelen. Die andere middelen hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat zij elk een actieve rol van de politie vergen, aanzienlijk actiever dan bij de 'gewone' criminaliteit het geval is. De politie moet actief informanten werven en runnen, meestal medecriminelen van degenen die de aandacht van de politie trekken. De politie probeert zelf getuige te zijn door het observatie-team aan het werk te zetten. De politie moet ook meer technische middelen inzetten, zoals tappen. Dergelijke methoden willen, elk op zichzelf genomen, nogal eens weinig effectief zijn (Van Koppen, 1995) en pas in langdurig onderzoek en in samenhang tot resultaten leiden. De combinatie van het gebrek aan hulp uit het publiek en de geringe effectiviteit van veel opsporingsmiddelen zorgt ervoor dat onderzoek door de politie van georganiseerde criminaliteit veel inzet van personeel vergt, bijzonder kostbaar is en lang duurt.

Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit neemt om nog andere redenen veel tijd. Vroeger was het gepleegde misdrijf het uitgangspunt voor een opsporingsonderzoek. Bij onderzoek naar georganiseerde criminaliteit is niet de daad, maar de dader het uitgangspunt. Een dergelijk onderzoek begint nadat de politie uit min of meer betrouwbare bronnen vernomen heeft dat een aantal personen zich bezighoudt met georganiseerde criminaliteit en dat vermoedelijk al langer doet en nog lang zal blijven doen als niet wordt ingegrepen. De politie heeft echter een grote voorkeur voor het op heterdaad betrappen van de crimineel. Als eenmaal

een onderzoek is begonnen naar een criminele groep, dan moet de politie maar afwachten wanneer enige activiteiten ontplooid worden. Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit houdt daarom vaak tegelijkertijd lange periodes van wachten in.

Door al deze veranderingen in het karakter van de criminaliteit en de opsporing daarvan is het object van onderzoek de persoon geworden in plaats van zijn daden. Het gaat niet meer om de vraag of een verdachte een misdrijf heeft gepleegd, maar tijdens het opsporingsonderzoek verplaatst de aandacht zich al gauw naar de vraag of een persoon zich verdacht gedraagt. Dat geldt in sterkere mate als men achter de vermoedelijke leider van een organisatie aanzit. Dergelijke mensen hebben de lastige gewoonte zich zelden direct in te laten met het vuile werk; dat doen anderen.

In dat veld moet de financieel rechercheur werken en dat lijkt nogal op problemen te stuiten. Er zijn geen goedwillende burgers om te helpen (een uitzondering bespreek ik hieronder). Het financieel onderzoek moet gebeuren zonder dat bij de subjecten van onderzoek argwaan wordt gewekt. En eigenlijk is een financieel onderzoek pas mogelijk als enige activiteiten worden ontplooid waarvan het financiële deel gevolgd kan worden. Dat is vrijwel per definitie vlak voordat de verdachten worden aangehouden en in de periode daarna. Zonder activiteiten heeft het financieel onderzoek de neiging zich tijdens het opsporingsonderzoek steeds verder te verwijderen van concrete strafbare feiten en steeds meer te gaan richten op de min of meer verdachte personen.

De problemen nemen verder toe als het gaat om allochtonen. De drugsmarkt is voor een groot deel in handen van uitheemse minderheden die hun economische thuis niet in Nederland hebben (Van Duyn, 1995, pp. 188-189). Het financiële spoor leidt dan vaak naar landen waar de financieel rechercheur aanzienlijk moeilijker uit de voeten kan.

Bovenstaande analyse leidt tot de conclusie dat op grond van praktische overwegingen financieel redden beperkt zou moeten worden tot de fase rond en na de aanhouding van verdachten. Voor die conclusie zijn ook principiële argumenten aan te voeren die gelegen zijn in de nieuwe methoden die door politie en justitie worden toegepast.

Bij het bestrijden van de georganiseerde criminaliteit zoekt men steeds naar nieuwe middelen en methoden (Van Traa, 1996). Een van de recente vernieuwingen is de MOT-wetgeving die samen met de plukwetgeving omschreven wordt als een megatrend in het strafrecht (Groenhuijsen, 1996), een trend die door Groenhuijsen wordt toegejuicht. Dat is niet terecht, want met de wetgeving over het melden van ongebruikelijke transacties (MOT) lijkt de opsporing zich definitief te hebben losgemaakt van het delict. Daarmee wordt het basale strafrechtelijk uitgangspunt verlaten dat geen procedure kan plaatsvinden zonder concrete verdening (Corstens, 1993, p. 55).

Recent werd door het WODC verslag gedaan van een deel van het evaluatie-onderzoek van die wet (Terlouw en Aron, 1996). De transacties

die aan het MOT-meldpunt worden gemeld zijn niet per definitie verdacht, zij zijn vooralsnog slechts ongebruikelijk. De eerste administratieve analyse behelst een dagelijkse vergelijking tussen subjecten die zijn betrokken bij de ongebruikelijke transactie en de subjectenindex van de CID (CIDS). Bij een overeenkomst tussen de twee bestanden gaat de melding verder de molen in. Ook zonder een zogenaamde CIDS-hit kunnen transacties verdacht zijn, bij voorbeeld omdat zij buiten normale transactiepatronen vallen.

Het gaat dan al lang niet meer over strafbare feiten, maar om min of meer ongebruikelijk handelen van alle personen die om welke reden dan ook in het CIDS-bestand terecht zijn gekomen. Dit is een zogenaamde sleepnetmethode van onderzoek (Crombag, Van Koppen e.a., 1994). Bij een sleepnetmethode wordt een groot net uitgeworpen. In dat net blijven altijd wel enige vissen hangen, maar het is de vraag of dat de vissen zijn waar men naar op zoek was. Met de sleepnetmethode wordt gekapitaliseerd op kans en een dergelijke methode geeft geen garantie dat de gevangen vis de juiste is. Een sleepnetmethode houdt juist een extra risico in dat de vissen die blijven hangen toch onschuldig zijn (zie voor een uitgebreide bespreking Crombag e.a., 1994).

Het MOT-sleepnet heeft overigens grote mazen. In 1995 zijn er 16.215 meldingen van financiële instellingen binnengekomen. Daarvan werd 14% als zijnde verdacht doorgemeld aan Finpol, de afdeling die de nadere analyse verzorgt. Van die 14% werd uiteindelijk slechts 20% gebruikt in opsporingsonderzoek. Dat is niet veel. Van de meer dan 16.000 meldingen werd dus slechts 3% in opsporingsonderzoek *gebruikt* en het WODC-onderzoek doet vermoeden (door de tabellen met elkaar te vergelijken) dat slechts 14 promille van de meldingen heeft geleid tot het *starten* van een opsporingsonderzoek. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat 80% van de meldingen CID-matig wordt 'weggezet' en dus misschien in de toekomst nog wat opleveren.

Met het MOT-sleepnet kunnen slechts aanwijzingen worden gevonden, geen bewijs. Ook kan niet worden gegarandeerd dat grote vissen niet de dans ontspringen. Janse concludeert dan ook dat er een leemte is tussen het vaststellen dat er *aanwijzingen* zijn van criminele activiteiten met financieel rechercheren en het ontstaan van een *redelijk vermoeden* (art. 27 Sv.) op grond waarvan opsporingsbevoegdheden kunnen worden toegepast. Die leemte laat zich het sterkst voelen bij financiële en economische criminaliteit, omdat het zich afspeelt in sectoren waarin de politie een minimale informatiepositie heeft (Janse, 1996).

Het komt mij voor dat deze problemen inherent zijn aan het financieel rechercheren tijdens en voorafgaand aan het opsporingsonderzoek. Janse pleit echter juist voor uitbreiding van bevoegdheden. De politiemans moet volgens hem de bevoegdheid krijgen om ongebruikelijke handelingen, onverklaarbare afwijkende patronen of andere aanwijzingen voor criminele activiteiten te beoordelen op mogelijke wetsovertreding. Daarvoor zouden er drie soorten maatregelen genomen moeten worden:

uitbreiding van de meldplicht van ongebruikelijke transacties tot vele andere sectoren van de maatschappij; aanscherpen publicatie en registratieplicht; en invoering van algemene controlebevoegdheden ter naleving van anti-witwas-wetgeving.

Op de themadag financieel rechercheren in oktober 1994 (beschreven door Hoogenboom, Mul e.a., 1995), werd een dergelijke stelling eveneens geopperd: bepaalde onderwerpen en branches dienen *doorlopend* onderwerp van een proactieve scan te zijn. Naast een ruime bijval, bleek die stelling bij enige deelnemers ook een 'Big Brother is watching you'-gevoel op te roepen.

Maar het gaat om meer dan een gevoel. De politie heeft als taak de criminaliteit te bestrijden, niet om de maatschappij permanent in de gaten te houden. Voorstellen die strekken tot systematische 'integriteits-onderzoeken en brancheverkenningen' en tot 'uitbreiding van meldplichten, publicatieverplichtingen en centrale registratie' (Janse, 1996) van wat dan ook leiden tot een soort politie die niet past in onze rechtsstaat.

Arbeid en grondstoffen

Ik zal niet ontkennen dat financieel rechercheren nodig is en in veel omstandigheden een zinvolle bijdrage aan de opsporing kan leveren. De analyse hierboven duidt erop dat financieel rechercheren weinig zinvol is voorafgaand en tijdens het opsporingsonderzoek. Financieel rechercheren is misschien zinvoller tegen de tijd dat de verdachten worden aangehouden en in de periode daarna. Daar kan nog weinig over worden gezegd, omdat de plukze-wetgeving nog erg recent is (Nelen en Sabeel, 1996). Om, als reactie op onvoldoende resultaten, op alle gebieden waarop financieel gerechercheerd zou kunnen worden de bevoegdheden dan weer uit te breiden lijkt niet de juiste weg. Misschien kan de financiële rechercheur zich beter beperken tot de aspecten waarin zijn werk succesvol is. Daartegen kan worden ingebracht dat toch geprobeerd moet worden dat de georganiseerde criminaliteit toch met alle middelen moet worden bestreden. Men kan zich echter afvragen of op de andere punten waarop de georganiseerde criminaliteit bestreden kan worden niet alle mogelijkheden zijn uitgeput. Ik begin met de arbeid.

Zelfs als een opsporingsonderzoek in de georganiseerde criminaliteit erg succesvol is, dan nog zullen de deelnemers aan de organisatie slechts een beperkt aantal jaren in de gevangenis doorbrengen, hoewel voor de hoofdverdachten het aantal jaren veelal iets minder beperkt is. De daders worden dan misschien gestraft, maar daarmee is geenszins definitief de organisatie of het netwerk opgerold. Criminelen kunnen hun activiteiten in gevangenschap soms voortzetten of in ieder geval daarna de draad alsnog weer oppakken. De leider roept na vrijlating eenvoudigweg zijn maten weer bijeen, want zij zijn reeds wat eerder vrijgekomen. Misschien zijn enige zakencontacten verloren gegaan, maar in ieder geval is de ken-

nis en ervaring en de personele structuur gebleven. Zodoende kan de handel binnen relatief kort tijd weer bloeien.

Het voortzetten van de handel is voor criminelen ook de voor de hand liggende keuze. Georganiseerde criminelen zijn nu eenmaal in niet veel anders goed dan hun vorm van georganiseerde criminaliteit. Het netto resultaat van het langdurige en kostbare werk van de politie is daarom niet meer dan het slechts tijdelijk stilleggen van de criminele onderneming.

Politie en justitie zouden zich veel werk kunnen besparen als verder vooruit wordt gekeken dan naar aanhouding en veroordeling, maar ook zorg gedragen wordt voor het vernietigen van de personele structuur van misdaadondernemingen en misdaadnetwerken. Geprobeerd kan worden om een situatie te creëren, waarin het personeel, na vrijlating, zelf niets meer met de hoofdverdachten te maken wil hebben. Dat zou bij voorbeeld kunnen gebeuren door de *status* van de hoofdverdachte aan te tasten, want daarop is immers diens leiderschap gebaseerd. Daarnaast kan ervoor gezorgd worden dat de betrokkenen niets meer met elkaar te maken kunnen hebben, bij voorbeeld door een maatregel op te leggen in de sfeer van een straatverbod of een stadverbod.

Ook wat de grondstoffen betreft zijn de mogelijkheden niet uitgeput. Maar laat ik eerst teruggaan naar de manier waarop thans opsporingsonderzoeken naar de georganiseerde criminaliteit zijn ingericht. Dat levert namelijk een paradox op. Door een groot team rechercheurs wordt in dat soort zaken geprobeerd een zodanige informatie-positie te verwerven dat de leden van de criminele organisatie aangehouden kunnen worden. Voor men dat bereikt heeft, is meestal veel tijd voorbijgegaan. Het is niet ongebruikelijk dat onderzoek naar criminele organisaties de inzet van een groot aantal politiemensen gedurende meer dan twee jaar vergt. Dan worden de leden van de organisatie aangehouden en veroordeeld en is de moeizaam verworven informatie-positie eigenlijk waardeloos geworden. De paradox bestaat erin dat de politie met een goede informatie-positie probeert tot aanhoudingen te komen, maar de aanhouding de informatie-positie juist weer waardeloos maakt. En met de aanhoudingen wordt, zoals gezegd, slechts een tijdelijke terugslag in de criminele organisatie veroorzaakt.

Tegelijkertijd lijkt de informatie-positie tijdens de opsporing voor de recherche vrijwel sacrale kenmerken te hebben gekregen. Dat is in het verleden zelfs zover gegaan dat ter bescherming daarvan de verboden stoffen, waar het bij het grootste deel van de georganiseerde criminaliteit immers om gaat, gewoon werden doorgelaten (Fort-Team Rijksrecherche, 1996; Van Traa, 1996). De verboden stoffen lijken op die manier van ondergeschikt belang te zijn geworden.

Een aanpak die geheel gericht is op het in beslag nemen van de verboden stoffen, het vegen, is echter nog nooit uitgeprobeerd. Het lijkt een zinvol experiment om in plaats van het langdurig inzetten van veel mankracht in een groot recherche-onderzoek, die mankracht in te zetten in

het zoveel mogelijk vegen van partijen drugs. Drugshandelaren zetten hun handel immers alleen voort als daarmee voldoende winst kan worden behaald. Als echter een substantieel deel van de partijen op die manier verloren gaan, is de handel niet lucratief meer of zelfs verliesgevend. Met een dergelijke werkwijze vindt het kaalplukken als het ware plaats tijdens het opsporingsonderzoek in plaats van erna. Het vegen heeft als voordeel dat een gecompliceerd financieel onderzoek na de aanhouding om de omvang van het criminele vermogen en de criminele winst vast te stellen niet meer nodig is. Het nadeel is dat verwacht kan worden dat minder georganiseerde criminelen zullen worden aangehouden. Dat is overigens niet in alle opzichten een nadeel, gezien het huidige cellentekort.

Conclusies

Wil financieel onderzoek zinvol zijn, dan moet in eerste instantie enorm geïnvesteerd worden in bijzonder hoog gekwalificeerd personeel bij de politie. Het is de vraag of de politie daarvoor de financiële mogelijkheden krijgt. Maar het is eveneens de vraag of financieel onderzoek zinvol is op alle facetten die zoal bedacht kunnen worden. Vooral tijdens en voorafgaand aan het opsporingsonderzoek lijkt financieel rechercheren op veel problemen te stuiten. De leefwijze van criminelen leidt er bij voorbeeld toe dat soms veel energie wordt gestoken in financieel onderzoek naar vermogens die in het geheel niet bestaan. Bovendien bemoeilijkt de netwerkstructuur van de georganiseerde criminaliteit het volgen van geldstromen, zodat in veel gevallen niet kan worden vastgesteld onder wiens verantwoordelijkheid bepaalde activiteiten plaats vonden en dus wie daarvan de financiële vruchten heeft geplukt.

De opsporing van georganiseerde criminaliteit heeft veel meer het karakter van een onderzoek naar verdachte personen dan naar gepleegde strafbare feiten. In dat veld lijkt de financieel rechercheur op zoveel problemen te stuiten, dat de taak van de financieel rechercheur vermoedelijk het beste beperkt kan worden tot de fase die begint vlak voor de aanhouding van verdachten en eindigt na het kaalplukken van de betrokkenen. Dat geldt in versterkte mate als allochtonen het subject van onderzoek zijn.

Het geheel overziend lijkt het erop dat de georganiseerde criminaliteit zich slechts in beperkte mate leent voor financiële onderzoeken en voorzover zij dat wel doet, er dermate hoge eisen gesteld wordt aan het financiële onderzoek en de financieel rechercheur, dat er een geringe kans bestaat dat het geringe huidige succes zich in de toekomst blijft voortzetten. Om als reactie op onvoldoende resultaten op alle gebieden waarop financieel gerechercheerd zou kunnen worden de bevoegdheden dan weer uit te breiden is niet de juiste weg. De financiële rechercheur moet zich beperken tot dat deel van zijn werk dat succesvol blijkt te zijn.

Literatuur

- Abadinsky, H.**
The McDonald's-ization of the mafia
In: T.S. Bynum (red.), *Organized crime in America; concepts and controversies*
New York, Criminal Justice Press, 1987
- Ainsworth, P., K. Pease**
Police work Leichestre
British Psychological Society, 1987
- Albanese, J.S.**
God and the Mafia revisited; from Valachi to Frantianno
In: G.P. Waldo (red.), *Career criminals*
Beverly Hills (CA), Sage, 1982
- Barker, T., D. Carter**
Fluffing up the evidence and covering your ass; some conceptual notes on police lying
Deviant behavior, 11e jrg., 1990, pp. 61-73
- Black, D.J.**
The social organisation of arrest
American sociological review, 23e jrg., 1970, pp. 1087-1111
- Block, A.A., W.J. Chambliss**
Organized crime
New York, Elsevier, 1981
- Bologna, G.J., R.J. Lindquist**
Fraud auditing and forensic accounting; new tools and techniques
New York, Wiley, 1987
- Bottomley, A.K., C.A. Coleman**
Criminal statistics; the police role in the discovery and detection of crime
International journal of criminology and penology, 4e jrg., 1976, pp. 33-58
- Bunt, H.G. van de, W.M.E.H. Beijers**
Overvallers in Amsterdam Zuidoost; analyse van een dadergroep
Amsterdam, Vrije Universiteit, Vakgroep criminologie, 1993
- Corstens, G.J.M.**
Het Nederlandse strafprocesrecht
Arnhem, Gouda Quint, 1993
- Crombag, H.F.M., P.J. van Koppen e.a.**
Wandelen in strafvorderlijk niemandsland
In: A.W.M. van der Heijden (red.), *Criminele inlichtingen; de rol van de Criminele Inlichtingendiensten bij de aanpak*
Den Haag, Vuga, 1993
- Crombag, H.F.M., P.J. van Koppen e.a.**
Dubieuze zaken; de psychologie van strafrechtelijk bewijs
Amsterdam, Contact, 1994 (2e herziene druk)
- Duyne, P.C. van**
Geldwitwassen; omvangschatting in nevelslierten
In: P.C. van Duyne, J.M. Reijntjes e.a. (red.), *Misdaadgeld*
Arnhem, Gouda Quint, 1993, pp. 13-32
- Duyne, P.C. van**
Het spook en de dreiging van de georganiseerde misdaad
Den Haag, SDU, 1995
- Duyne, P.C. van, R.F. Kouwenberg e.a.**
Misdaadondemeringen; ondernemende misdadigers in Nederland
Arnhem, Gouda Quint, 1990
- Erickson, R.V.**
Making crime; a study of detective work
Toronto, Butterworths, 1981
- Erkens, F.J., G.P.A. Vermeulen**
Forensische accountancy in een grootschalig strafrechtelijk financieel onderzoek
In: P.C. van Duyne, J.M. Reijntjes e.a. (red.), *Misdaadgeld*
Arnhem, Gouda Quint, 1993, pp. 107-118
- Fort-Team Rijksrecherche**
Rapport onderzoek naar het functioneren van de RCID Kennemerland
s.l. 1996

Gemert, W.M. van

Uitbreiding van de financiële deskundigheid bij de politie en het O.M.
Lezing praktijkdag Blik op Buit, Ede, 23 oktober 1996

Gottfredson, M.R., T. Hirschi

A general theory of crime
Stanford (CA), Stanford University Press, 1990

Groenhuijsen, M.S.

Het juridische tekort in het strafrecht
Nederlands juristenblad, 71e jrg., 1996, pp. 1527-1537

Hoogenboom, A.B., V. Mul e.a.

De workshops
In: A.B. Hoogenboom, V. Mul e.a. (red.), *Financieel rechercheren*
Den Haag, Vuga, 1995, pp. 79-91

Janse, J.

Financiële misdaadanalyse; plaats, mogelijkheden en randvoorwaarden
Lezing praktijkdag Blik op Buit, Ede, 23 oktober 1996

Jansen, F.E., F.J. van der Molen e.a.

Financieel rechercheren
1995, s.l.: Adviescommissie Criminaliteit van de Raad van Hoofdcommissarissen

Koppen, P.J. van

Amerikaans tappen; het nut van af luisteren
Nederlands juristenblad, 70e jrg., 1995, pp. 269-273

Kroese, G.J., R.H.J.M. Staring e.a.

Prestige, professie en wanhoop; een onderzoek onder gedetineerde overvallers
Arnhem, Gouda Quint, 1993

Marx, K.

Das kapital; Kritik der politischen Oekonomie
Hamburg, Meissner, 1867

Moffitt, T.E.

Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior; a developmental taxonomy
Psychological bulletin, 100e jrg., 1993, pp. 674-701

Nelen, H., V. Sabee

Het vermogen te ontnemen; wets-evaluatie

Arnhem, Gouda Quint, 1996

Peterson, V.W.

The mob; 200 years of organized crime in New York

Ottawa, Greene Hill, 1983

President's Commission on Organized Crime

The impact; organized crime today (report to the President and the Attorney General)
Washington DC, The Commission, 1986

Reuter, P.

Disorganized crime; the economics of the visible hand
Cambridge (MA), MIT Press, 1983

Sanders, W.B.

Detective work; a study of criminal investigations
New York, Free Press, 1977

Schaap, C.D.

Financieel rechercheren; een strategisch en tactisch geaccepteerd concept?
In: P.C. van Duyne, J.M. Reijntjes e.a. (red.), *Misdaadgeld*
Arnhem, Gouda Quint, 1993, pp. 89-105

Sellin, T., M.E. Wolfgang

The measurement of delinquency
New York, Wiley, 1964

Steer, D.

Uncovering crime; the police role
London, HMSO, Research study nr. 7, Royal Commission on Criminal Procedure, 1980

Terlouw, G.J., U. Aron

Twee jaar MOT; een evaluatie van de uitvoering van de Wet Melding Ongebruikelijke Transacties
Arnhem, Gouda Quint, 1996

Traa, M. van

Inzake opsporing; enquêtecommissie opsporingsmethoden
Den Haag, SDU, 1996 (11 delen)

Udink, E.

Criminele geldstromen: schijn en werkelijkheid; een onderzoek naar het witwassen van crimineel geld in Nederland

Arnhem, Gouda Quint, 1993

Walters, G.D.

The criminal lifestyle; patterns of serious crime conduct

Newbury Park (CA), Sage, 1990

Willman, M.T., J.R. Snortum

Detective work; the criminal investigation process in a mediumsize police department

Criminal justice review, 9e jrg., 1984, pp. 33-39